
Розділ 1**ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА****В. І. РИНДЮК****ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ПОМИЛКИ В НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ:
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ**

Формулюється поняття техніко-юридичних помилок як виду правотворчих помилок, визначаються види техніко-юридичних помилок.

Ключові слова: *якість законодавства, правотворча помилка, техніко-юридична помилка.*

Формулируется понятие технико-юридических ошибок как вида правотворческих ошибок, определяются виды технико-юридических ошибок.

Ключевые слова: *качество законодательства, правотворческая ошибка, технико-юридическая ошибка.*

The article offers the concept of technical errors of law as a type of law-making errors, determines the types of technical errors of law.

Key words: *quality of legislation, law-making error, technical error of law.*

На сьогодні якість національного законодавства залишається невисокою, і однією з причин цього є помилки, допущені при виробленні нормативно-правових актів – правотворчі помилки. Нормативно-правовий акт є результатом пізнання об'єктивних закономірностей розвитку суспільних відносин та перекладу їх мовою права. Так, правотворчі помилки можуть бути допущені як на етапі пізнання об'єктивних закономірностей – змістовні правотворчі помилки, так і на етапі перекладу об'єктивних закономірностей мовою права – техніко-юридичні помилки.

Зокрема, Ю. О. Тихомиров зазначає, що неминучим супутником правотворчості та правозастосування є юридичні помилки – змістовні та техніко-юридичні. Змістовні помилки виникають внаслідок об'єктивних і суб'єктивних труднощів та суперечностей процесу правотворчості та правозастосування як пізнавального процесу. Техніко-юридичні помилки пов'язані з неправильними способами складання текстів правових актів¹, тобто є результатом порушення вимог правотворчої техніки. Відповідно, слід розрізняти змістовні правотворчі помилки та техніко-юридичні правотворчі помилки.

© РИНДЮК Віра Іванівна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Центру теоретичних проблем законотворчості Інституту держави і права ім. В. М. Корещького НАН України

Питання техніко-юридичних помилок досліджували Ю. О. Тихомиров, Б. В. Чигідін, Д. В. Чухвічов, Т. В. Кашаніна, Ж. О. Дзейко та ін. Водночас визначення поняття техніко-юридичних помилок, класифікація їх на види є неоднозначними, що пов'язане насамперед з неоднозначністю розуміння самого поняття правотворчої техніки різними авторами. Зокрема, досить часто не розрізняються поняття правотворчої помилки та техніко-юридичної помилки. Так, на думку В. М. Сирих, правотворча помилка – це відступ від вимог правотворчої техніки, логіки і граматики, що знижує якість нормативно-правового акта, викликає труднощі при його тлумаченні та перешкоджає реалізації норм права в конкретних відносинах². Завданням даної статті є сформулювати визначення поняття техніко-юридичної помилки як виду правотворчої помилки та визначити види техніко-юридичних помилок.

Техніко-юридичні помилки виникають на етапі перекладу об'єктивних закономірностей розвитку суспільних відносин мовою права, тобто формалізації або проектування. У широкому значенні під методом формалізації розуміють відображення певної галузі знань як результату пізнавального процесу у вигляді формальної системи (формул, букв, цифр, символів). Зокрема, К. О. Романова зазначає, що правовий текст має логічне, граматичне, лексичне начало та певним чином структурований, містить інформацію юридичного характеру, що походить від держави і стосується правового регулювання суспільних відносин. Інформація, що міститься в правовому тексті, певним чином кодується, має високий ступінь формалізації, передається з використанням відповідних понять, категорій, формулювань, що розробляються на загальнотеоретичному та галузевому рівнях. Правові тексти пов'язані з виникненням, зміною і припиненням правовідносин, у багатьох випадках приймаються в особливому процесуальному порядку, що зумовлено їх особливим статусом у процесі юридичної комунікації і місцем серед інших текстів, що містять інформацію правового характеру (наукових статей, монографій, газетних публікацій тощо)³.

Формалізація тієї чи іншої галузі знання потребує певних прийомів і засобів⁴, відповідного інструмента формалізації. Таким інструментом у сфері права є правотворча техніка – сукупність мовних, логічних прийомів, методів та юридичних процедур правотворчої діяльності державного апарату з вироблення нормативно-правових актів⁵. При виробленні нормативно-правового акта можливі факти недотримання відповідних вимог правотворчої техніки, наслідком яких є техніко-юридичні помилки.

Суть визначень поняття техніко-юридичної помилки, наведених у юридичній літературі, зводиться до того, що техніко-юридична помилка є результатом порушення того чи іншого правила правотворчої техніки. Зокрема, Б. В. Чигідін визначає техніко-юридичну помилку законодавця як різновид законотворчої помилки, яка є порушенням учасниками законодавчого процесу правил законодавчої техніки внаслідок добросовісної омані цих осіб, що негативно відбилосся на якості законодавчого акта⁶. Отже, можна сформулювати таке визначення поняття техніко-юридичної помилки: *техніко-юридична помилка – це різновид правотворчої помилки, що є порушенням мовного, логічного або процедурного правила правотворчої техніки.*

Щодо класифікації техніко-юридичних помилок, то слід погодитися з Б. В. Чигідіним, що оскільки будь-яка техніко-юридична помилка є порушенням того чи іншого правила правотворчої техніки, то їх класифікація має узгоджува-

тися з класифікацією вказаних правил⁷. Зважаючи на те, що техніко-юридичні помилки є наслідком порушення мовних та логічних прийомів, методів правотворчої техніки та процедур юридичної діяльності, доцільно визначати такі види техніко-юридичних помилок: 1) мовні; 2) логічні; 3) процедурні.

Мовні техніко-юридичні помилки зумовлені тим, що будь-який правовий акт має документально-текстове оформлення, своєрідне мовне вираження. Мовні техніко-юридичні помилки є результатом порушення правил правотворчої техніки, що регулюють використання лінгвістичних засобів вираження текстів правових актів. У юридичній літературі система таких прийомів, методів має назву юридична (правова, законодавча) стилістика та лінгвістика.

Нормативно-правовий акт пишеться загальнолітературною мовою з дотриманням усіх прийнятих на момент підготовки акта правил граматики, синтаксису, орфографії та пунктуації. Однак у текстах нормативно-правових актів України іноді трапляються граматичні помилки. Наприклад, ч. 4 ст. 256 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X (з наступними змінами) викладена так: «При складенні протоколу *особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються його права і обов'язки, передбачені статтею 268 цього Кодексу, про що робиться відмітка у протоколі*». Або, наприклад, А. А. Коваль описує граматичні, синтаксичні помилки та калькування (безпосереднє перенесення граматичних форм однієї мови на ґрунт іншої) в кримінально-процесуальному законодавстві. Зокрема, як приклад калькування автор наводить ст. 69 Кримінально-процесуального кодексу України від 28 грудня 1960 р. № 1001-05, де використовується термінологічне сполучення «давати показання». А. А. Коваль обґрунтовує, що в цьому випадку українською мовою правильним було б *давати свідчення* або просто *свідчити*⁸. Термінологічне сполучення «давати показання» використовується і в новому Кримінальному процесуальному кодексі України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI, що набирає чинності 19.11.2012 р. (наприклад, статті 29, 65, 66).

Проте основна маса мовних техніко-юридичних помилок у текстах нормативно-правових актів лежить не в площині граматики та синтаксису, а пов'язана з порушенням вимог правотворчої техніки щодо нормативно-правового стилю. Основними рисами нормативно-правового стилю є офіційність, документальність, позбавлений індивідуальності характер викладу, експресивна нейтральність, стереотипність і формалізація, стандартність, ясність, максимальна точність, економічність і повнота, зв'язність і логічна послідовність. За кожною з названих рис нормативно-правового стилю стоять відповідні мовні прийоми та методи правотворчої техніки, порушення яких призводить до мовних техніко-юридичних помилок.

Зокрема, Т. В. Пономарьова визначає поняття економічності правових норм як мінімальну достатність інформації, що міститься в них, необхідну для правильно-го засвоєння та ефективної реалізації правових приписів. Далі автор зауважує, що економічність правових норм може буди визнана одним із принципів права, що зумовлює разом з іншими його принципами ефективність нормативно-правового регулювання суспільних відносин⁹.

Приклад надлишку правової інформації наводить І. Янишина. Стаття 7 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР (з наступними змінами) передбачає, що звернення, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду. При

цьому забороняється відмова в прийнятті та розгляді звернення з посиланням на політичні погляди, партійну належність, стать, вік, віросповідання, національність громадянина, незнання мови звернення. Частина 2 цієї статті є прикладом зайвої норми. Виключний перелік підстав відмови можна трактувати так: можлива відмова з причин місця проживання, кольору волосся тощо¹⁰.

Ще одним прикладом недотримання економічності законодавчого тексту, зайвого дублювання правових приписів є трудове законодавство. Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП) було прийнято 10 грудня 1971 р. З цього моменту його змінювали і доповнювали близько 90 разів. На сьогодні поряд з КЗпП України одні й ті самі трудові відносини регулюються цілим рядом законодавчих актів. Зокрема, правові засади розробки, укладення та виконання колективних договорів і угод визначаються главою 2 «Колективний договір» КЗпП України та Законом України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 р. № 3356-ХІІ (з наступними змінами). Питання зайнятості населення регулюється главою 3-А «Забезпечення зайнятості вивільнюваних працівників» та Законом України «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 р. № 803-ХІІ (з наступними змінами). Умови, тривалість і порядок надання відпусток працівникам встановлюються главою 5 «Час відпочинку» КЗпП України та Законом України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР (з наступними змінами). Питання оплати праці регулюється главою 7 «Оплата праці» КЗпП України та Законом України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР (з наступними змінами). Питання охорони праці регулюється главою 11 «Охорона праці» КЗпП України та Законом України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р. № 2694-ХІІ (з наступними змінами). Правове регулювання діяльності профспілок здійснюється главою 16 «Професійні спілки. Участь працівників в управлінні підприємствами, установами, організаціями» КЗпП України та Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р. № 1045-ХІV (з наступними змінами) тощо. У такому разі для уникнення дублювання нормативних положень та забезпечення економічності нормативно-правового тексту слід прийняти новий Кодекс законів про працю України.

Водночас у результаті численних змін КЗпП України окремі питання взагалі виявилися виключені з Кодексу. Зокрема, Закон України від 18 лютого 1992 р. при зміні глави XV КЗпП вилучив ст. 242, яка була єдиною нормою, що визначала порядок розгляду спорів з приводу встановлення або зміни умов праці (колективних спорів). І тому нині КЗпП України не передбачає порядок розгляду таких спорів. На сьогодні порядок розгляду колективних трудових спорів регулюється Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» № 137/98-ВР від 3 березня 1998 р. (з наступними змінами) тощо.

Логічні техніко-юридичні помилки пов'язані з порушеннями логічних правил правотворчої техніки. У юридичній літературі напрям взаємодії логіки та права отримав назву «юридична логіка» або «логіка права». Зокрема, С. С. Алексєєв зазначає, що позитивне право характеризується не тільки тим, що воно, як ніяке інше соціальне явище підпорядковується правилам формальної логіки, але і тим, що йому властива своя особлива логіка, характерна тільки для права – логіка права або юридична логіка¹¹. Т. В. Кашаніна зауважує, що вираз «юридична логіка» може спочатку здатися оманливим, оскільки створює уявлення, що існує наука логіки права, відмінна від формальної логіки. Насправді, немає специфічної науки юридичної логіки, а є тільки особливе застосування формальної логіки до

юридичних міркувань та дій. Юридична логіка повинна обов'язково адаптуватися до потреб реальності та водночас зберігати вимоги раціональності¹². Методи юридичної логіки можуть бути як строго формальними, максимально наближеними до математичних, так і неформальними, максимально наближеними до повсякденного практичного мислення фахівця-юриста¹³.

Основне правило юридичної логіки, якого слід дотримуватися у процесі правотворчості, визначає, що логічна норма права повинна мати повну конструкцію (гіпотезу, диспозицію, санкцію). Логічна норма права – це уявне будівництво нормативного матеріалу за схемою: «Якщо – то – інакше». Відсутність хоча б одного елементу логічної норми права свідчить про неповноцінне правове регулювання та непрофесіоналізм розробників законодавчого акта¹⁴.

При виробленні законодавчих актів не завжди виконується вимога щодо повноти структури юридичної норми, узгодженості, системності норм. Зокрема, досить поширеною техніко-юридичною помилкою є відсутність санкції юридичної норми. Наприклад, ст. 18 Закону України «Про правила етичної поведінки» від 17 травня 2012 р. № 4722-VI встановлює за порушення правил етичної поведінки особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, дисциплінарну, адміністративну, кримінальну та матеріальну відповідальність. Водночас у Кримінальному кодексі України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (з наступними змінами) відсутні положення, що передбачають кримінальну відповідальність за порушення правил етичної поведінки вказаними особами.

Не завжди коректно в законодавчих актах України використовується такий прийом законодавчої техніки, як посилання – вказівки на те, що звертатися за якимось елементом юридичної норми слід до відповідної структурної частини (пункту, статті, глави, розділу) даного або іншого законодавчого акта, інших законодавчих актів у цілому або їх структурних частин, підзаконних нормативно-правових актів. Для сучасної практики характерним є те, що в законодавчих актах містяться численні посилання на підзаконні нормативно-правові акти, які мають бути прийняті згодом. Використання такого роду посилань не завжди можна оцінити позитивно. Оскільки в цих підзаконних нормативно-правових актах повинен визначатися механізм застосування тих чи інших положень законодавчого акта, то їх відсутність призводить до того, що дія окремих положень протягом тривалого часу блокується.

Наприклад, згідно зі ст. 190 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III (з наступними змінами) громадський контроль за використанням та охороною земель здійснюється громадськими інспекторами, які призначаються відповідними органами місцевого самоврядування і діють на підставі положення, затвердженого центральним органом виконавчої влади по земельних ресурсах. Однак на сьогодні Державне агентство земельних ресурсів України, яке є центральним органом виконавчої влади з питань земельних ресурсів та топографо-геодезичної і картографічної діяльності, відповідне положення про громадських інспекторів не затвердило.

Процедурні техніко-юридичні помилки при виробленні законодавчих актів – найбільш неоднозначні за своїми наслідками. Подекуди вони можуть не впливати на якість акта, або принаймні їх вплив на його якість є, на перший погляд, непомітним; а іноді ці помилки тягнуть за собою досить серйозні наслідки для долі акта, аж до припинення його чинності.

Так, зокрема, Н. Титова зазначає, що Земельний кодекс України було ухвалено з грубими порушеннями передбаченої процедури його обговорення і голосування у Верховній Раді України¹⁵. Інший приклад. Шляхом політичного компромісу «пакетом» було прийнято два кодекси, що мають важливе значення для системи законодавства України – Цивільний кодекс та Господарський кодекс¹⁶. Внаслідок цього згодом виявилися численні вади в зазначених законодавчих актах, які могли бути усунені на етапі їх прийняття у разі дотримання Регламенту при їх ухваленні та прийнятті. Як результат, на сьогодні Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. змінювався близько 60 разів, Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. – близько 70 разів, Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. – близько 50 разів.

Особливо показовим прикладом негативних наслідків від порушення процедурних вимог правотворчої техніки є прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222. Розглядаючи справу про відповідність вказаного Закону Конституції України, Конституційний Суд України у своєму рішенні від 30 вересня 2010 р. № 20-рп/2010, зокрема, зазначив, що «конституційному контролю підлягає не зміст Закону № 2222, а встановлена Конституцією України процедура його розгляду та ухвалення... Дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, у тому числі й законами про внесення змін до Конституції України, є однією з умов легітимності законодавчого процесу». Встановивши, що Верховна Рада України прийняла даний закон не дотримавши встановленої Конституцією України процедури його розгляду та ухвалення, чим порушила низку її статей, Конституційний Суд визнав даний закон неконституційним і таким, що втратив чинність з дня ухвалення вказаного рішення, тобто з 30 вересня 2010 р.

У цьому ж рішенні Конституційний Суд України зазначив, що «визнання неконституційним Закону № 2222 у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222».

Не вдаючись у дискусію з приводу правильності останнього висновку, слід визнати, що процедурні помилки можуть дорого коштувати державі та суспільству.

Отже, можна констатувати, що загальний стан реалізації правотворчої техніки в Україні є край низьким і потребує якісних змін. Відступ від правил правотворчої техніки неминуче породжує техніко-юридичні помилки в нормативно-правових актах України, призводить до виникнення нечітких правових положень, прогалин, суперечностей у правовому регулюванні суспільних відносин. І навпаки, дотримання вимог правотворчої техніки дає змогу забезпечити належний техніко-юридичний рівень нормативно-правових актів, уникнути техніко-юридичних помилок.

Для забезпечення високого техніко-юридичного рівня нормативно-правових актів нагальними є питання розробки теорії правотворчої техніки, підготовки науково-методичних рекомендацій з правотворчої техніки, нормативне закріплення основних вимог правотворчої техніки. Ще Р. Іеринг стверджував: «Технічна недосконалість права являє собою недосконалість усього права, недолік, що гальмує право і шкодить йому в усіх його цілях і завданнях»¹⁷. Д. М. Гродзинський також зазначав: «Чим закон технічно краще викладений, тим менше викликає він ускладнень при його застосуванні, і, отже, тим менше сил і енергії буде витрачено на різного роду тлумачення, роз'яснення і вказівки, викликані неясністю,

неточністю, неповнотою й іншими дефектами закону»¹⁸. Щодо цього М. О. Влащенко підкреслює, що ефективність правового регулювання залежить від зведення дефектів права до мінімуму. Право повинно прагнути до досконалості, тобто до несуперечності юридичних норм, оптимальної повноти правового регулювання суспільних відносин, структурної організованості тощо¹⁹.

1. *Тихомиров Ю.А.* Юридическое проектирование: критерии и ошибки // Журнал российского права. – 2008. – № 2. – С. 3-9. 2. *Сырых В.М.* Теория государства и права: Учебник для вузов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Юстицинформ», 2007. – С. 197. 3. *Романова Е.А.* Правовая коммуникация: общетеоретический анализ: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 2011. – С. 13-14. 4. *Бабаев В.К.* Формальная определенность и возможности формализации законодательства // Советское государство и право. – 1978. – № 4. – С. 45; Чернобель Г.Т. Формализация норм права // Советское государство и право. – 1979. – № 4. – С.29. 5. *Риндюк В.І.* Законодавча техніка: поняття, форми, види, реалізація в Україні: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2008. – 20 с. 6. *Чигидин Б.В.* Юридическая техника российского законодательства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2002. – 23 с. 7. *Чигидин Б.В.* Классификация технико-юридических ошибок, допускаемых в современном российском законодательстве (часть 1) // Представительная власть – XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. – 2003. – № 2-3 (50-51). – С. 25. 8. *Коваль А.А.* Сучасний стан формування кримінально-процесуальних норм: типові недоліки // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 479-480. 9. *Пономарева Т.В.* Экономичность правовых норм как условие их эффективности // «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2006. – № 3. – С. 62 – 63. 10. *Янишина І.* Правотворчі помилки у законодавстві України: загальнотеоретичні аспекти // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVII регіональної науково-практичної конференції. 3-4 лютого 2011 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 40-41. 11. *Алексеев С.С.* Восхождение к праву: Поиски и решения. – М.: НОРМА, 2001. – С. 357-365. 12. *Кашанина Т.В.* Юридическая техника: Учебник. – 2-е изд., пересмотр. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – С. 213. 13. *Вступ до сучасної юридичної логіки / За ред. М.І. Панова та В.Д. Титова.* – Х.: Ксилон, 2001. – С. 25. 14. *Кашанина Т.В.* Юридическая техника: Учебник. – 2-е изд., пересмотр. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – С. 219. 15. *Титова Н.* Земельный кодекс Украины: позитиви та вади // Універсум. – 2003. – № 3-4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://universum.lviv.ua/archive/journal.html>. 16. *Ефименко А.* Хозяйственный кодекс – портрет без ретуши // Зеркало недели. – 2004. – № 1 (476). – 10–16 января [Електронний ресурс] // Режим доступа: <http://www.zn.ua/1000/1050/45220/>. 17. *Ф. Иеринг Р.* Избранные труды: В 2 т. – Т. II. – СПб.: Издательство Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – С. 332. 18. *Гродзинский М.М.* Законодательная техника и уголовный кодекс // Вестник советской юстиции. – 1928. – № 19 (125). – С. 558-563. 19. *Власенко Н.А.* Логико-структурные дефекты системы советского права // Правоведение. – 1991. – № 3. – С. 22.